

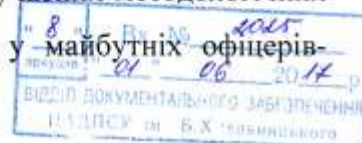
ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Калаур Світлани Миколаївни про дисертаційну роботу та автореферат
КАРПУШИНОЇ Майї Григорівни
«Формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати
проблемні ситуації у професійній діяльності»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження Карпушиної Майї Григорівни зумовлена тим чинником, що професійна підготовна майбутніх офіцерів-прикордонників повинна бути спрямована на підготовку конкурентноспроможних фахівців, які у реаліях наявних і нових викликів та загроз можуть забезпечувати національну безпеку, дотримання прикордонного режиму, здійснювати в установленому порядку інші свої професійні обов'язки. Доволі складна геополітична обстановка, що спричинена збройним конфліктом на Сході України, запровадженням європейських стандартів інтегрованого управління кордонами вимагають інноваційних змін у професійній підготовці курсантів для Державної прикордонної служби України. Відзначимо, що актуальність дослідження підсилюється також і низкою суперечностей, які названі авторкою та у процесі дослідження вирішені.

Повністю поділяємо позицію здобувачки у тому, що саме технології проблемного навчання можуть бути використанні з метою суттєвого підвищення професіоналізму майбутніх офіцерів-прикордонників. А тому майбутні курсанти під час навчання повинні навчитися розв'язувати проблемні ситуації. З огляду на наведені аргументи, тематика дисертаційного дослідження М.Г. Карпушиної не викликає жодних сумнівів.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Грунтовність наукових положень, висновків та рекомендацій, які представлені у дисертаційному дослідженні підтверджена глибоким критичним аналізом теоретичних та практичних основ проблеми, а також використанням сучасних методологічних підходів та принципів, що стосуються формування у майбутніх офіцерів-

прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації. Авторкою використано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, які дали можливість організувати на високому науковому рівні педагогічний експеримент та здійснити виважену перевірку значущості отриманих результатів на основі використання методів математичної статистики.

У процесі аналізу дисертаційного дослідження було встановлено, що основну дослідно-експериментальну роботу авторка проводила на базі НАДПСУ, зокрема у формувальному етапі експерименту було задіяно значну кількість респондентів (193 курсанти напряму підготовки «Охорона та захист державного кордону» та 27 викладачів). Цілеспрямоване використання наукового інструментарію сприяло отриманню достовірних результатів.

Дисертація базується на доволі багатій джерельній базі. Зокрема, дослідниця здійснила ґрунтовний аналіз 271 джерела, 12 із них іноземними мовами. Цей факт створив належні передумови для системного та цілісного висвітлення авторкою теми, що пов'язана із формуванням у курсантів умінь розв'язувати проблемні ситуації. Проаналізована здобувачкою теоретична інформація дала їй змогу глибоко проаналізувати теоретико-практичні засади формування в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації, здійснити обґрунтування моделі та педагогічних умов та провести експериментальну перевірку свого авторського бачення.

Відзначимо, що висновки сформульовані в дисертаційній роботі повною мірою відповідають визначеним завданням і послідовно розкривають логіку дослідження, а також корелюються з науковою новизною і практичним значенням. Вагомою авторською заслугою вважаємо розроблені М.Г. Карпушеною методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційної роботи. У процесі дослідження проблематики формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації авторка зуміла отримати вагомі наукові результати, які характеризуються новизною. Зокрема,

відзначимо, що *вперше* обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації та розроблено теоретичну модель цього процесу, що ґрунтувалася на дидактичних функціях проблемних ситуацій і розгорнутому алгоритмі процесу їх розв'язання. Було суттєво *вдосконалено* діагностичний інструментарій, за допомогою якого визначався рівень сформованості у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації. Як свідчить дисертаційне дослідження, *набули подальшого розвитку* трактування сутності та змісту вмінь розв'язувати проблемні ситуації, шляхом використання повного алгоритму процесу вирішення проблемних ситуацій. Авторкою було розроблено структуру розвитку цих умінь.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання. Підкреслимо той факт, що отримані наукові результати є значущими для освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів, а тому можуть бути використані для оптимізації професійної підготовки майбутніх офіцерів. Було встановлено, що створений «банк» професійних ситуацій та розроблене навчально-методичне забезпечення володіє беззаперечною науковою цінністю та має практичне значення для професійної підготовки курсантів під час вивчення гуманітарних і фахових дисциплін.

Основні положення, узагальнення та висновки можуть бути рекомендовані для використання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів для оптимізації структури і змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів, а також їх можна активно використовувати на курсах перепідготовки та підвищення кваліфікації офіцерських кадрів як у ДПСУ, так в інших правоохоронних органах (структурах) України.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Свідченням науковій виваженості є опубліковані науковцем праці. Зокрема авторкою опубліковано 21 наукову працю, із них 2 навчальних посібники (1 – з грифом МОН), 10 наукових статей у фахових виданнях України й іноземних держав у галузі педагогіки, а також 9 публікацій представлено у матеріалах наукових

конференцій. Такий значний авторський доробок переконливо засвідчує повноту викладу отриманих результатів дисертаційного дослідження.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо кандидатських дисертацій. Насамперед відзначимо, що дисертаційне дослідження М.Г. Карпушиної доволі чітко структуроване та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 14 таблиць та 7 рисунків, які суттєво збагачують сприйняття інформації та засвідчують високий науковий рівень авторки та вміння узагальнювати та аналізувати. Структуру дисертації та основний текст подано відповідно чинних вимог до кандидатських дисертацій. Назва роботи узгоджується з метою, відповідає змісту теоретичної частини та проведеного експериментального дослідження. Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що авторкою вірно визначено понятійний апарат (об'єкт, предмет, мета), що дозволило чітко сформулювати завдання. Ці факти засвідчують відповідність дисертаційного дослідження паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та переконливо доводять високий науковий рівень здобувачки як грамотного та досвідченого науковця.

У *вступі* чітко та логічно аргументовано актуальність дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Авторка представила зв'язок роботи з науковими планами та темами, обгрунтувала новизну і практичне значення, представила дані про апробацію отриманих результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У *першому* розділі зосереджено увагу на характеристиці теоретичних основ технології проблемного навчання, ґрунтовно охарактеризовано проблемну ситуацію як засіб реалізації проблемного навчання, що доцільно використовувати у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Зокрема, під час аналізу різноманітних підходів науковців до класифікації проблемних ситуацій та завдань (с. 42–45 та додатку Ж) авторка продемонструвала вміння синтезувати та аналізувати інформацію. Підтримуємо

М.Г. Карпушину й у тому, що формування вмінь розв'язувати ПС це складний процес, під час якого створюються і фіксуються асоціації між завданнями, необхідними для їх виконання знаннями та їх застосуванням на практиці. Позитивно оцінюємо те, що на основі проведеного аналізу авторка розробила структурну схему розвитку вмінь розв'язувати проблемні ситуації, яка подана у авторефераті та додатку И.

У нашому баченні цілком доречно є те, що у *другому* розділі авторка представила характеристику практичних основ формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації в ході організації їхньої професійної підготовки. Схвалюємо підхід Майї Григорівни до вибору критеріїв, показників та рівнів сформованості вмінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності. Вибір структурних складових є обґрунтований та свідчить про глибоке розуміння проблематики. Погоджуємося із логічно обґрунтованою позицією авторки про те, що впровадження в освітній процес педагогічних умов дозволить суттєво вдосконалити вміння курсантів у розв'язуванні проблемних ситуацій. Зокрема, здобувачка не лише визначила, а й аргументувала вибір чотирьох конкретних умов (розвиток мотивації курсантів до спільної модальності пошуку на заняттях; системне застосування в освітньому процесі вищого військового навчального закладу форм і методів проблемного та інтерактивного навчання; оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; впровадження педагогічного менеджменту навчально-пізнавальної діяльності курсантів), а також представила механізми їх впровадження. Суттєво збагачує проведене М.Г. Карпушиною дослідження розроблена модель формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності. Графічне відображення моделі (рис. 2.2, с. 125) засвідчує належний рівень компетентності у використанні методів педагогічного моделювання.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений висвітленню експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у

професійній діяльності. У цьому контексті солідаризуємося із здобувачкою у тому, що цілеспрямовано обрані напрями здійснення педагогічних заходів, спрямованих на формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації, сприяють логічній побудові формувального етапу експерименту. Схвалюємо те, що у роботі ґрунтовно висвітлено організацію, зміст і методику проведення педагогічного експерименту. Такий авторський підхід дозволив отримати позитивні та статистично достовірні результати щодо сформованості у курсантів експериментальних груп умінь ефективно розв'язувати проблемні ситуації. Відрадно вважати й те, що для виявлення відмінностей між двома незалежними вибірками було використано непараметричний статистичний U-критерій. Висновки до усіх розділів чіткі, конкретні та відповідають змісту, що засвідчує виваженість науковця.

Мовностилістична культура дисертаційного дослідження є високою. *Загальні висновки* логічні, послідовні та відповідають усім завданням, які науковець поставила. *Список використаних джерел*, а також посилання на них у тексті дисертації зроблено із дотриманням усіх вимог. Відзначимо, що зміст автореферату, хоч і дещо перенасичений рисунками (2) та таблицями (4), однак повною мірою відображає усі основні положення дисертації. Позитивно розцінюємо й те, що значний об'єм практичного матеріалу авторкою висвітлено у *додатках*, що суттєво поглиблює сприйняття інформації та розкриває навчально-методичне забезпечення експериментальної діяльності Майї Григорівни у пошуковому плані, а також характеризує її як практика.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи позитивні напрацювання та здобутки дисертантки під час вирішення досліджуваної проблематики, вважаємо за доцільне звернути увагу на певні *дискусійні моменти та недоліки*, які визначаємо у якості побажань:

1. З огляду на те, що у параграфі 1.1 «Теоретичні основи технології проблемного навчання у вищих військових навчальних закладах» в центрі уваги науковця були загальні характеристики проблемного навчання та методи навчання студентів, тоді як його використання у вищих військових навчальних

зкладах висвітлено опосередковано, тому варто було б відкоригувати назву параграфу відповідно до його змісту.

2. У дисертаційному дослідженні основна увага зосереджена на використанні проблемних ситуацій та їх потенціалі для професійної підготовки майбутніх офіцерів прикордонників. Тоді як такі наукові дефініції як «проблемне завдання» і «навчальна проблема» теж використовуються науковцем, вони також представлені й у переліку умовних позначень. Однак їх характеристика ґрунтовно не описана.

3. Потребує уточнення як саме узгоджуються критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-цільовий та емоційно-вольовий) оцінювання сформованості вмінь розв'язувати ПС із компонентами, (гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський, оперативно-процесуальний, корегувальний), які забезпечують фахову діяльність майбутніх офіцерів-прикордонників (с. 84–85).

4. Із графічного представлення авторської моделі формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності (рис. 2.2) не зовсім зрозуміло два аспекти. По-перше чому модель має назву теоретична, адже у ній представлено практичні елементи (етапи розв'язання проблемних ситуацій; методи вирішення ПС; форми організації навчальної діяльності). По-друге, із графічного зображення не зовсім чітко можна зрозуміти, які із чотирьох рівнів (низький, задовільний, достатній, високий) авторка вважає такими, які можна розцінювати у якості таких, що дозволяють отримати очікуваний результат – сформованість умінь розв'язувати проблемні ситуації.

5. На с. 139 авторка доволі загально представила практичні механізми реалізації першої з педагогічних умов – розвиток мотивації шляхом спільної модальності пошуку на заняттях, яка передбачала вивчення мотивів, потреб і мети навчання курсантів у НАДПСУ і створення навчально-пізнавального середовища. Натомість впровадження інших умов висвітлено набагато глибше. Дисертаційна робота виграла б якщо б здобувачка дещо ґрунтовніше представила свою позицію з цього питання.

8. Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам. Висловлені зауваження та побажання носять, в основному, дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку роботи. Рецензоване дисертаційне дослідження, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Отримані результати дослідження є доцільними та раціональними для розв'язання питання формування у майбутніх прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності, що у цілому дуже позитивно впливає на підвищення їхнього професіоналізму та фахової компетентності. Робота характеризується науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю та спрямована на вирішення вагомого завдання теорії та методики професійної освіти.

Отже, дисертаційне дослідження на тему «**Формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності**» визнаємо змістовною та завершеною науковою працею, яка повністю вимогам пп. 9, 11, 12 та 13 положення «Порядку присудження наукових ступенів», що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 06.09.2016 р.), а її авторка – Майя Григорівна Карпушина заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент
докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Калаур С.М.

«29» травня 2017 р.